

במדה שאדם מודד

לא יבוא עמוני ומאווי בקהל ה', גם דור עשירי לא יבוא להם בקהל ה' עד עולם, על אשר לא קדמו אתכם בלחם ומים, בדרך בצאתכם ממצרים, ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור מפתור ארם נהרים לקללך, לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימך לעולם [כי תצא כג ט], איסורם של עמוני ומואבי חמור משל מצרי, שרק עד דור שלישי לא יבוא בקהל ה' [כי תצא כג ט], כל מדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה [סנהדרין צ א], מה אם כן המדה כנגד מדה שיש כאן, הטעם שנמצא בכתוב, אשר שכר עליך את בלעם בן בעור לקללך, אינו מסביר את חומר עוונם של עמון ומואב, שבשל כך גם דור עשירי לא יבוא להם בקהל ה'.

כתב בספר גן רוה [מחברו הוא עורך הספר 'חנוכת התורה'], נאמר במדרש שאברהם אמר לאליעזר, אתה ארור ובני ברוך, ואין ארור מתדבק בברוך [ב"ר נט ט], ואיתא בגמרא, שאלו תלמידיו של רבי אליעזר ברבי צדוק, מפני מה הכל רצין לישא גירות ואין רצין לישא משוחררת, אמר להם זו [המשוחררת] היתה בכלל ארור, וזו [הגירות] לא היתה בכלל ארור [הוריות יג א], ולפי זה ניחא, דהא מואב רצה לקלל את ישראל, ושכר את בלעם ואמר לו לכה ארה לי את העם הזה [ולא הועילה מחשבתו והקב"ה אמר לו לא תאור את העם הזה כי ברוך הוא], לכן נענשו מדה כנגד מדה, דישראל יהיו ברוכים ומואב יהיו ארורים, ואין ארור מתדבק בברוך, לכן לא יבואו בקהל ה', ולא תתחתן בהם [גן רוה עמ' קנא].

מבואר בדברי הגן רוה, שבלק מלך מואב שכר את בלעם לקלל את ישראל ולא ארור אותם, ומדה כנגד מדה נענשו המואבים שנעשו הם ארורים, ומשום כך נענשו שלא לבוא בקהל ה', כי אין ארור מתדבק בברוך. הדברים נפלאים מאד, אך טעונים ביאור, וכי רק בשביל שרצו המואבים לקלל את ישראל נעשו הם עצמם ארורים.

במשנה, כל מי שאינו צריך ליטול [מן הצדקה] ונוטל, אינו נפטר מן העולם עד שיצטרך לבריות, וכל מי שצריך ליטול [מן הצדקה], ואינו נוטל, אינו מת מן הזקנה עד שפרנס אחרים משלו, ועליו הכתוב אומר ברוך הגבר אשר יבטח בה', והיה ה' מבטחו וכו', וכל מי שאינו לא חיגר ולא סומא ולא פיסח ועושה עצמו כאחד מהם, אינו מת מן הזקנה עד שיהיה כאחד מהם, שנאמר צדק צדק תרדוף [פאה פ"ח מ"ט].

גם זה טעון ביאור, וכי בשביל שעשה עצמו כחיגר סומא ופיסח ימות חיגר סומא ופיסח, מה חומר העונש, אין זאת אלא 'שבמדה שאדם מודד מודדין לו' [סנהדרין ק א], שפירושו 'באופן שאדם נוהג נוהגים עמו', אם מדד ונתן צדקה לעני מלא חפניו הקב"ה מודד בחפניו ונותן לו [רש"י שם], ועל כך אמרו צדק צדק תרדוף [דברים טז כ], שאם ירדוף אדם אחר הצדק ינהגו עמו גם כן בצדק.

בזה יתבאר דברי הגן רוה, המואבים שכרו את בלעם לאור את ישראל, ובמדה שאדם מודד מודדין לו [סנהדרין ק א], ונעשו הם עצמם ארורים, ולכן נאסרו לבוא בקהל, שכבר הוטבע בנו מאברהם אבינו, שאין ארור מתדבק בברוך [ב"ר נט ט].

נוסיף דברים, ויאמר ה' אל אברהם, לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך, אל הארץ אשר אראך, ואעשך לגוי גדול ואברכך, ואגדלה שמך, והיה ברכה, ואברכה מברכך, 'ומקללך אאור' [בראשית יב ג], לשם מה הבטיח הקב"ה לאברהם הבטחה מיוחדת 'ומקללך אאור', הרי בלאו הכי המקלל יקולל, והמארר יואר, כי במדה שאדם מודד מודדין לו [סנהדרין ק א], נראה כי התבאר לעיל שהמקלל נעשה מקולל כי כך 'נוהגין' עמו, שבמדה שאדם נוהג נוהגין עמו. אולם הוסיף הקב"ה לאברהם, שמי שמקלל אותו ואת זרעו, לא רק שיהיו נוהגין עמו כך שיהא מקולל, אלא כל המציאות שלו תהיה 'מציאות' של קללה.

בזה מבוארים דברי הגן רוה בתוספת ביאור, כיון שהמואבים קללו את ישראל, חל בהם ההבטחה של הקב"ה לאברהם ומקללך אאור, באופן שנעשה מציאותם מציאות של קללה, ועל כן לא יבואו בקהל ה', כי אין ארור מתדבק בברוך.

כן הם פני הדברים גם לאידך גיסא. הנה אליעזר עבד אברהם, לא היה עבד במובן הפשוט של המילה, הוא לא עשה לאברהם אבינו רק דברים שעבד עושה לאדונו, על הפסוק וכן משק ביתי הוא דמשק אליעזר [בראשית טו ב], דורשים חז"ל שאליעזר היה 'מושל בתורת רבו', 'דולה ומשקה מתורתו של רבו לאחרים' [יומא כח ב], נתבונן, מימיהן של אבותינו לא פסקה ישיבה וכו', אברהם אבינו זקן ויושב בישיבה היה [יומא כח ב], ובחז"ל, ואת הנפש אשר עשו בחרן [בראשית יב ה], אברהם מגייר את האנשים ושרה את הנשים [ב"ר לט יד], מי שהיה 'הצינור' להעביר את תורתו של אברהם אבינו היה אליעזר, שהיה 'מושל בתורת רבו', 'דולה ומשקה מתורתו' של אברהם אבינו לאחרים, נמצא מתוך כך שאליעזר לא היה עבד במובן של עבד, הוא היה ראש ישיבה בישיבתו של אברהם אבינו.

כאשר הועלה עניין שידוכו של יצחק, התבקש הדבר שהשידוך המתאים ביותר הוא עם בתו של אליעזר, שהיה הראש ישיבה בישיבתו של אברהם אבינו, שהיה 'דולה ומשקה מתורתו של אברהם אבינו' לאחרים, אך לא כן חשב אברהם, ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו... ואשביעך... אשר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני [בראשית כד ג], ובחז"ל כנען בידו מאזני מרמה לעשוק אהב [הושע ב ח], כנען זה אליעזר, בידו מאזני מרמה שהיה יושב ומשקיל את בתו, ראוייה היא או אינה ראוייה, לעשוק אהב לעשוק אהובו של עולם זה יצחק, אמר אולי לא תאבה, ואתן לו את בתך, אמר לו אתה ארור ובני ברוך, ואין ארור מתדבק בברוך [ב"ר נט ט]. מתוך המשא ומתן נראה שמצד עצמה בתו של אליעזר היתה ראוייה, וגם אלעזר עצמו היה ראוי, ורק שאין ארור מתדבק בברוך. נמצא שאנ"פ שמצד הבמדה שאדם מודד מודדין עמו [סנהדרין ק א], היה אליעזר ראוי להשתדך עם אברהם, מכל מקום כיון שהיה עבד והיה חפצא של ארור, לא הועילה מעלתו ומעלת בתו, ואין ארור מתדבק בברוך.

נלמד מכאן כמה הלכות, מי שאינו מבני חם שהם נתקללו בארור, אם הוא מקלל את חברו, הוא נעשה מקולל מצד 'ההנהגה' שבמדה שאדם מודד מודדין לו. אולם אם יקלל ישראל, הוא יעשה 'מציאות' של ארור, ומשום שכך אמר הקב"ה לאברהם 'ומקללך אאור', ומזה נלמד גם כן שכן ישראל שמקלל בן ישראל, כיון שכל אחד מישראל הוא 'מציאות' של ברכה, לא שייך שיעשה 'מציאות' של קללה, מכל מקום חל בו דינא דמתניתין דבמדה שאדם מודד מודדין לו, ומצד 'ההנהגה' חל בו דין שהוא מקולל.

נמצאים אנו בעיצומו של חודש אלול, ימים של הכנה לימים הנוראים, ימי הדין ראש השנה ויום הכיפורים, ראש השנה ויום הכיפורים אינם רק ימי דין, בו אדם צריך לתת דין וחשבון על מעשיו, הטובים ושאינם טובים, אלא הם גם קובעים את העתיד של כל אחד ואחד, ספרי חיים וספרי מתים פתוחים, יחד עם זה כל העתיד של האדם נקבע בימים אלו.

רבותינו חכמי העבודה עוררו, לשוב בתשובה ולהקפיד קודם ראש השנה ויום הכיפורים, במיוחד על עבירות שגורמות 'להתנהג' עם האדם 'בהנהגה' של דין, עבירות שחל עליהם 'ההנהגה' של 'במדה שאדם מודד מודדין לו' [סנהדרין ק א]. נביא דוגמא, חטא לשון הרע מלבד מחומר העבירה, שהוא חמור מג' עבירות חמורות עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים [ירושלמי יומא א א ובח"ח בהקדמה], כתב החפץ חיים שהמספר לשון הרע עובר על 'ארבעה ארורים' [ח"ח פתיחה ארורין], וא"כ המספר לשון הרע חל בו חלילה 'ההנהגה' שהוא עצמו נעשה ארור, שכן 'במדה שאדם נוהג נוהגין עמו'.

זאת הסיבה שבתלמוד תורה בקלם, הנהיג הסבא מקלם להניח מודעה בתחילת חודש אלול, כעצה לזכות בדין של ראש השנה ויום הכיפורים, להתחזק במיוחד בעונות שבין אדם לחברו [כתבי הסבא מקלם עמ' ט], החיד"א מביא בשם הרמ"ק פינת יקרת 'להעביר על מידותיו' כי בזה מתכפרים פשעיו, וטוב לו יותר מן הסיגופים ותעניות, וזו מרגלית שאין להעריך, סמא דכולא ואריך [עבודת הקודש מורה באצבע ו], טעם הדבר יתכן לומר כפי נתפרש כאן, עונות שבין אדם לחברו, חל בהם 'ההנהגה', 'שבמדה שאדם מודד מודדין לו'.

ולפי זה ראוי להתבונן, יתכן שאדם מצד מעשיו הוא צדיק בדינו, וראוי לזכות במשפט ראש השנה, אולם אם יש בו לקות בחטא שבין אדם לחברו, 'נוהג בו ההנהגה' 'שבמדה שאדם מודד מודדין לו' [סנהדרין ק א], 'ונוהגים' עמו בהנהגה שהוא יכול להפסיד ע"ז את דין ראש השנה ויום הכיפורים. ומאידך גיסא שייך שימצא אדם שמצד מעשיו אינו צדיק בדינו, ואינו ראוי לזכות במשפט ראש השנה, אולם הוא נזהר בעונות שבין אדם לחברו, 'ונוהגין בו בהנהגה' שהוא נוהג, 'ובמדה שהוא מודד מודדין לו', ומזכים אותו במשפט ראש השנה ויום הכיפורים.

ויאמר ה' אל אברהם, לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך, אל הארץ אשר אראך... ואברכה מברכך, ומקללך אאור [בראשית יב ג], הקב"ה קבע שבאופן ההתייחסות שאדם מתייחס לחברו ולכל אחד מישראל אדם קובע את המצב שלו עצמו, אם אדם יראה רע ישמע רע וידבר רע על חברו, הוא קובע בזה את המצב שלו עצמו, שבשמים יראו עליו רע ישמעו עליו רע וידברו עליו רע, ולאידך גיסא מי שיראה טוב ישמע טוב וידבר טוב, הוא קובע את מצבו שבשמים יראו אותו טוב, ידברו עליו טוב, וידונו אותו לטוב, שבמדה שאדם מודד מודדים לו. יתן ה' שנשכיל להטות את עצמו לטוב, לראות טוב לשמוע טוב לדבר טוב, לדון כל אחד לטוב, ולהיות לברכה, ומתוך כל בורא עולם ידון אותנו לטוב, ויכתוב אותנו לאלתר -

בספרן של צדיקים.